

MUSIKK I SKOLEN

«Hvordan legitimeres musikkfaget gjennom LK06?»

Bacheloroppgave i pedagogikk

PED2900

Våren 2019

Kandidatnummer 10030

INNHALDSFORTEGNELSE

1. Innledning	3
1.1 Disposisjon for oppgaven	4
1.2 Læreplanverket for Kunnskapsløftet (LK06)	5
2. Perspektiver på musikkfaget i læreplanen	
2.1 Musikk i skolen	8
2.2 Ulike utfordringer knyttet til legitimering av musikkfaget	9
3. Forskningsdesign og metode	
3.1 Tekstanalyse	11
3.2 Idéanalyse	11
3.3 Datainnsamling og avgrensning	13
4. Analyse og drøfting	13
5. Avslutning/konklusjon	17
6. Referanser	20
7. Vedlegg	
7.1 Refleksjonsnotat	24

1. Innledning

Synet på musikkfagets rolle og verdi i grunnskolen har endret seg opp gjennom årenes løp. Det har flere ganger vært debatter, ulike meninger og oppfatninger om hvor stor plass musikkfaget, i tillegg til andre estetiske fag, skal eller ikke skal ha i skolen (Dobrowen, 2017). I tillegg diskuteres det også ofte om hvorvidt musikkfaget legitimeres for fagets egen del eller om det eksisterer i større grad for å bygge opp under andre fag eller ferdigheter (Winner, Goldstein & Vincent-Lancrin, 2013). Ofte er kunstfag, slik som musikk og kunst og håndverk, de første fagene det kuttes midler til når det behøves økonomiske innstramminger eller omfordeling av ressurser (Winner & Cooper, 2000, s. 11) og faget er derfor gjenstand for ulike meninger for og imot angående tidsbruk, ressurser og plass i elevenes skolehverdag.

Denne bacheloroppgaven vil utforske dette ved å gå inn på temaet *utdanningshistorie og utdanningspolitikk*, med fokus på grunnskolen. Jeg ønsker å se på temaet musikk i skolen, nærmere bestemt musikkfaget og dette fagets posisjon i dagens skole. Jeg vil undersøke et utvalgt læreplanverk; Læreplanverket for Kunnskapsløftet (LK06), for å se hvilke retningslinjer og formuleringer som finnes om musikkfaget i verket. På bakgrunn av dette har jeg formulert følgende problemstilling for oppgaven:

«*Hvordan legitimeres musikkfaget gjennom LK06?*»

Denne problemstillingen springer ut fra et ønske om å skrive om musikk, i kombinasjon med nysgjerrighet rundt hvilke ulike syn på roller og verdier dette temaet har i skolen. Jeg ønsker å se på hvorfor musikk er et fag i det hele tatt. *Legitimering* i denne sammenhengen handler om hvilke grunner som finnes for nettopp dette. Begrepet *legitimeringsgrunner* vil bli mye brukt, og jeg har valgt å tolke dette som *rettferdiggjøringsgrunner* eller *grunner til eksistens* av musikkfaget.

Bakgrunnen for valget av problemstilling er en personlig interesse for musikk som tema generelt, samt en nysgjerrighet for hvordan musikkfagets rolle og verdi i offentlig skole kan oppfattes. Oppgaven vil se på retningslinjer som finnes for undervisningen, i form av læreplanenes krav, muligheter og begrensninger, tolket ut fra de ulike formuleringene i Kunnskapsløftet, LK06. Grunnen til at jeg har valgt akkurat denne læreplanen, er at det er det nyeste læreplanverket for den norske skolen og dermed det aktuelle læreplanverket for skolen som er i bruk i dag. I tillegg er det et læreplanverk jeg selv har personlig erfaring med å oppleve musikkundervisning gjennom, ved å ha gått på norsk skole i deler av Kunnskapsløftets periode.

Sett i et større perspektiv er også denne problemstillingen aktuell for mange ulike grupper mennesker. Elever som tar del i musikkundervisningen er naturlig nok en slik gruppe. Lærerne som underviser i faget er også berørt av denne problemstillingen. I tillegg er for eksempel foreldre, ansatte ved skolen og lærere i andre fag også påvirket i større eller mindre grad av musikkfagets rolle og plass i skolen (Winner & Copper, 2000).

Pedagogisk sett er denne problemstillingen interessant fordi den berører et tema og fag som har vært tilstede i norsk skole fra det strukturerte skolesystemets begynnelse (Varkøy, 1997, s. 112) og frem til i dag. Den er av utdanningshistorisk interesse på den måten at man både kan trekke linjer fra langt bak i historien, samt se på strømninger i moderne tid, for å få en større forståelse av hvorfor musikkfaget har den posisjonen den har i norsk skole i dagens samfunn.

Musikkpedagogisk sett er den også interessant på den måten at de alle fleste mennesker i landet er, eller har vært gjennom, musikkundervisning i norsk grunnskole på et eller annet tidspunkt. Hvorfor har vi musikk som fag i skolen? Hvilke grunner for dette kommer frem i læreplanen? Forhåpentligvis vil denne oppgaven bidra til å belyse sider ved disse spørsmålene, og være et ledd i å nyansere eventuelle debatter om musikkfagets plass i skolen.

Attpåtil vil Kunnskapsløftet snart byttes ut av det nye læreplanverket *Fagfornyelsen* gradvis fra og med 2020. Det kan derfor i denne tiden være interessant å se tilbake på Kunnskapsløftet, og undersøke hvordan formuleringene i dette læreplanverket har lagt rammer for undervisningen som man enten kan velge å ta med seg videre, modifisere eller legge fra seg i arbeidet med det nye læreplanverket. Hvordan vil musikkfaget se ut i Fagfornyelsen og eventuelle senere læreplanverk? Og hvilke erfaringer kan man høste fra å undersøke Kunnskapsløftets formuleringer?

1.1 Disposisjon for oppgaven

Oppgaven vil begynne med at jeg tar for meg konseptet læreplan generelt, for å forklare nærmere hva dette er. Deretter vil jeg gå spesifikt inn på læreplanen LK06 for å utdype mer hva denne planen inneholder, samt utdype konkret om hva læreplanen i musikk i LK06 består av.

Videre vil oppgaven gå gjennom det teoretiske utgangspunktet for problemstillingen. Dette dreier seg hovedsakelig om en gjennomgang av perspektiver på musikk og pedagogikk, musikkfaget og ulike utfordringer knyttet til legitimering av musikkfaget. Deretter vil jeg analysere og drøfte læreplanen for Kunnskapsløftet, med fokus på legitimeringsgrunner for musikk som fag i skolen. Etter dette følger en avslutning og konklusjon, samt en liste over referanser for litteratur som er brukt i oppgaven. Til slutt har jeg vedlagt et refleksjonsnotat som omhandler refleksjoner rundt oppgaven og arbeidet med den.

1.2 Læreplanverket for Kunnskapsløftet (LK06)

Læreplaner er dokumenter som forklarer hva elever skal lære og hvorfor elever skal lære, både generelt og i spesifikke fag i undervisningen i skolen (Kallevik, 2008). I følge Stenhouse (1975, referert i Imsen 2017, s. 266) er en læreplan «...et forsøk på å kommunisere de viktigste prinsippene og egenskapene ved et pedagogisk opplegg på en slik måte at den er åpen for kritisk gransking og mulig å overføre til praksis på en effektiv måte.» Dette sitatet forteller oss at læreplaner skal forsøke å legge gode føringer for hvordan undervisningen skal foregå, selv om dette ikke nødvendigvis er slik det oppleves i praksis av alle, hverken i Kunnskapsløftet (Lysvold, 2010) eller i arbeidet med Fagfornyelsen (Jakobsen, 2018).

Læreplaner har vært i bruk i norsk skole lenge. Ifølge Imsen (2017, s. 268), har vi siden rundt slutten av 1800-tallet hatt noe som kan minne om dagens strukturerte læreplaner. Læreplaner kan utformes på ulike måter rundt om i verden, men i norsk og nordisk sammenheng er det for vane at staten utformer læreplanene, og at planene fungerer som retningslinjer for hvordan skolen og lærerne skal utføre arbeidet sitt (Imsen, 2017, s. 265). Læreplaner er gjerne veldig omfattende, og ble tidligere gitt ut i bokform, men i dag er det mest aktuelt å finne informasjon om planene på nett. En samling av læreplaner i de ulike fagene, samt generell informasjon om overordnede retningslinjer for opplæring, kalles gjerne et *læreplanverk*. De to siste læreplansamlingene i Norge, *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97)* og *Læreplanverket for Kunnskapsløftet (LK06)*, har bært denne betegnelsen (Imsen, 2017, s. 272-274).

Utgangspunktet for denne oppgaven er læreplanverket LK06, også kjent som Kunnskapsløftet. Som navnet tilsier, ble planen implementert i 2006 og er det nyeste læreplanverket. Det er også det læreplanverket som fortsatt er i bruk i norsk skole i dag.

Kunnskapsløftet består av kompetansemål som elevene skal nå og dens to viktigste stikkord er *kunnskap* og *kvalitet* (Volckmar, 2016). *Kunnskapen* er generelle grunnleggende ferdigheter som alle skal kunne. Dette skal man kunne måle gjennom standardiserte tester, som er betydningen av begrepet *kvalitet* i denne sammenhengen. Kunnskapen skal ha god kvalitet, og elevenes kompetanse skal kunne kvalitetstestes (Volckmar, 2016). Kunnskapsløftet er den dag i dag fortsatt den gjeldende læreplanen for skoleverket, men fra 2020 vil den bli erstattet av Fagfornyelsen. Fagfornyelsen er det nye læreplanverket for skolen, som vil bli tatt i bruk trinnvis fra skolestart i 2020 (Utdanningsdirektoratet, 2019).

Læreplanverket for Kunnskapsløftet består av tre forskjellige deler:

- 1) Generell del
- 2) Prinsipper og rammer for opplæringen
- 3) Læreplaner for de ulike fagene med tilskrevet timefordeling.

(Imsen, 2017, s. 275)

Generell del i læreplanen sier ikke noe om fagene spesifikt. Den utdyper formålsparagrafen i opplæringsloven, angir overordnede mål for opplæringen og beskriver det verdimesige, kulturelle og kunnskapsmessige grunnlaget for det som foregår i skolen (Kunnskapsdepartementet, 2015). Den generelle delen har vært uendret siden før forrige læreplanverk trådte i kraft, nærmere bestemt fra skolereformen Reform 94 (R94). Det generelle grunnlaget for Kunnskapsløftet, og dermed grunnlaget for alle læreplanene i de ulike fagene, er altså det samme i LK06 som det har vært siden 1994, i forbindelse med R94, og senere Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen 1997 (L97) (Kunnskapsdepartementet, 2015).

Prinsipper og rammer for opplæringen er elleve punkter vedtatt av Stortinget, kalt Læringsplakaten, som omhandler hva skoler og lærebedrifter skal tilby elevene eller lærlingene. Disse punktene handler blant annet om at skolen skal gi alle elever like muligheter til utvikling av evner og talenter og at skolen skal stimulere elevene til å utvikle kompetanse på ulike områder, herunder etisk, sosial og kulturell kompetanse (Imsen, 2017, s. 275).

Læreplanene for de ulike fagene med tilskrevet timefordeling dekker hele opplæringsløpet for alle fag (Imsen, 2017, s. 276). Planene er formulert i måltermer kalt *kompetansemål*, som beskriver hva elevene skal beherske etter utvalgte gjennomførte årstrinn. For grunnskolen gjelder dette 2., 4., 7. og 10. trinn (Utdanningsdirektoratet, 2019).

Læreplanene gir ikke tydelige føringer for det faglige innholdet utover det som kommer frem i Læringsplakaten. Det gir dermed stor metodefrihet til den enkelte skole og lærer, og en sentral konsekvens av Kunnskapsløftets formuleringer er derfor lokalt arbeid med læreplaner (Imsen, 2017, s. 276).

Læreplanverket generelt, prinsippene og rammene for opplæringen, samt læreplanene i de ulike fagene er forskrifter til opplæringsloven og skal styre innholdet i opplæringen (Kunnskapsdepartementet, 2019). På Utdanningsdirektoratets sider står følgende: «Samlet gir læreplanverket et helhetlig bilde av skolens oppdrag og brede mandat. Alle delene i læreplanverket skal være grunnlaget for det lokale arbeidet med læreplaner.» (Kunnskapsdepartementet, 2019).

Det er altså ikke strenge, konkrete rammer for hvordan alle delene av undervisningen skal foregå, men heller føringer for hvordan det lokale arbeidet med læreplanene skal utføres. Lokal valgfrihet når det gjelder arbeidsformer, læremateriell og organisering av opplæringen er igjen altså sentralt i Kunnskapsløftet, og det gir dermed rom for at den enkelte skole, skoleeier eller lærer må være aktiv i å tolke innhold i sine aktuelle læreplaner i stor grad. Dette kan gi rom for mange ulike tolkninger og praksiser av læreplanenes innhold.

Læreplanen i musikk i Kunnskapsløftet finnes i sin helhet på Utdanningsdirektoratets nettsider og kalles *Læreplan i musikk (MUS1-01)*. Læreplanen består av seks ulike hoveddeler:

- 1) Formål
- 2) Hovedområder
- 3) Timetall
- 4) Grunnleggende ferdigheter
- 5) Kompetansemål
- 6) Vurdering

(Utdanningsdirektoratet, 2019)

Formål er en utdyping om fagets betydning og rolle i skolen. Dette er et stykke tekst med flere avsnitt om ulike aspekter ved fagets formål. (Utdanningsdirektoratet, 2019). Delen kan oppfattes som et forsøk på å forklare hvorfor faget har en plass i skolen og hvilken

funksjon det har. Denne delen vil derfor være høyst aktuell for min oppgave knyttet til å analysere legitimeringsgrunner for musikkfaget.

Hovedområder er en måte å dele inn de viktigste elementene av faget på, og det er de delene det er formulert kompetansemål innenfor. Disse områdene er *musisere, komponere og lytte*. Hovedområdene utfyller hverandre og må ses i sammenheng. Måloppnåelse på ett område utvikler samtidig kompetanse på de andre. (Utdanningsdirektoratet, 2019).

Timetall beskriver antall timer som elevene skal ha opplæring i faget på de ulike årstrinn. For 1.-7. årstrinn skal det gjennomføres 285 timer i musikk fordelt på alle årene. Fra 8.-10. årstrinn skal det gjennomføres 83 timer (Utdanningsdirektoratet, 2019).

Grunnleggende ferdigheter er en beskrivelse av de ulike ferdighetene som bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. Disse er *å kunne uttrykke seg muntlig, å kunne uttrykke seg skriftlig, å kunne lese, å kunne regne og å kunne bruke digitale verktøy*. Disse er de samme i alle fag i Kunnskapsløftet, men forstås på ulike måter i hvert fag (Utdanningsdirektoratet, 2019).

Kompetansemål er måltermene som beskriver hva elevene skal kunne etter de forskjellige gjennomførte årstrinn. Det er formulert flere mål under hvert av de tre hovedområdene for 2., 4., 7. og 10. trinn (Utdanningsdirektoratet, 2019).

Vurdering er hvilke bestemmelser som finnes for sluttvurdering i de ulike vurderings- og eksamensformer (Utdanningsdirektoratet, 2019).

2. Perspektiver på musikkfaget i læreplanen

2.1 Musikk i skolen

Musikk har lang tradisjon som en bestanddel av undervisningen i norsk skole. De første forsøkene med obligatorisk skolegang i Norge skjedde på 1700-tallet, og allerede da var sang et av emnene det ble undervist i. Det var riktig nok ikke før i 1827, ved innføringen av *Lov angaaende Almue-Skolevæsenet paa Landet*, at sang ble adskilt som et eget fag (Varkøy, 1997, s. 112).

Læreplan for forsøk med 9-årig skolen kom i 1960, og med den ble fagbetegnelsen *sang* erstattet med *musikk* (Varkøy, 1997, s.115). Siden har faget beholdt betegnelsen *musikk*, helt til og med Kunnskapsløftet.

2.2 Ulike utfordringer knyttet til legitimering av musikkfaget

Som nevnt i innledningen har det i lange tider vært ulike meninger og oppfatninger om hvor stor plass musikkfaget, i tillegg til andre estetiske fag, skal eller ikke skal ha i skolen (Dobrowen, 2017). I tillegg diskuteres det også ofte om hvorvidt musikkfaget legitimeres for fagets egen del eller om det eksisterer i større grad for å bygge opp under andre fag eller ferdigheter (Winner, Goldstein & Vincent-Lancrin, 2013).

Varkøy (1997) skriver i boka *Hvorfor musikk? – en musikkpedagogisk idéhistorie* om ulike legitimeringsgrunner for musikkfaget i forbindelse med Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen 1997, L97, altså læreplanverket som var i bruk før innføringen av Kunnskapsløftet. Han studerer den historiske utviklingen helt tilbake til Normalplanen av 1939 og endringen av navnet på faget fra *sang* til *musikk* i 1960, frem til slutten av 90-tallet. Varkøy deler legitimeringstankegangen inn i sju punkter. Dette er en liste som presenterer ulike legitimeringssynspunkter som har vært tilstede i ulike læreplaner fra 1939 frem til og med L97. Alle punktene har ikke vært like sterkt tilstede i alle læreplanene i denne perioden, men har blitt vektet forskjellig opp gjennom tidene. De sju ulike synspunktene er:

- 1) Musikkens mulighet i personlighetsdanningen
- 2) Musikkens mulighet med hensyn til den sosiale utviklingen
- 3) Musikkens potensielle nytte for andre fag
- 4) Synet på musikk som en menneskelig uttrykksform
- 5) Tankene omkring barnet som skapende individ
- 7) Musikkfagets muligheter sett fra en spesial-/sosialpedagogisk synsvinkel

(Varkøy, 1997, s. 141)

I analyse- og drøftingsdelen vil jeg se på om noen av disse synspunktene også er til stede i Kunnskapsløftet.

En vanlig utfordring knyttet til legitimering av musikkfaget er om faget legitimeres for fagets egen del eller om det eksisterer i større grad for å utvikle eller støtte opp om andre ferdigheter. Med andre ord, om musikkfaget har egenverdi eller om det har instrumentell verdi. Det trenger ikke nødvendigvis være et konkret skille mellom de to i skolen, men i debatter i det offentlige rom er det gjerne ulike meninger om hvilken retning man ønsker å legge mest vekt på (Bergroth-Plur, 2013). Dette vil jeg også undersøke videre i analyse- og drøftingsdelen.

En annen utfordring er at det kan være vanskelig å finne gode forskningsbaserte bevis, eller motbevis, knyttet til musikkens betydning som fag. Det er et tema som i mange tilfeller er abstrakt og vanskelig å behandle på en objektiv måte. Dette kan også knyttes til problematikken rundt instrumentell verdi versus egenverdi. Musikkens egenverdi kan for eksempel omhandle at musikken har en personlig verdi for ett individ som ikke nødvendigvis er overførbart til andre mennesker. I slike tilfeller kan det være vanskelig å argumentere for egenverdien på en objektiv måte uten at det blir for personlig (Brisis, 2012).

I boken *Eleven og musikken* skriver Elin Angelo i kapitlet *Hvorfor musikk?* om at musikkfagets plass i skolen handler mye om hvordan musikk blir tenkt på og snakket om. Hun skriver at hvilken plass og profil musikkfaget får i hver enkelt skole, avhenger av hvordan ledere og lærere snakker om musikk i skolen (Angelo & Sæther, 2017). Som nevnt tidligere i denne oppgaven, i delen om Kunnskapsløftet, er LK06 en læreplan som legger mye opp til mye lokalt arbeid med tolkning og utforming av undervisningsopplegg ut fra læreplanens generelle rammer. Det kan derfor være grunn til å tro at menneskene som tolker og utfører læreplanens innhold i praksis, kan ha mer påvirkning over hvordan det endelige undervisningsopplegget ser ut enn det læreplanen har.

Angelo (2017) skriver også om at det finnes et skille mellom å se på musikk som en del av skolens allmenndannende mandat og det å se det som et spesialfag. Det allmenndannende i denne sammenhengen handler om at musikkfaget er en del av å kunne forstå mer av seg selv og verden på. Tanken om at det er et spesialfag handler om at tilegning av ferdigheter og faglig konkurransedyktighet er det viktigste (Angelo & Sæther, 2017).

3 Forskningsdesign og metode

3.1 Tekstanalyse

I denne oppgaven har jeg valgt å benytte meg av *kvalitativ forskningsmetode* som verktøy for å nærme meg et svar på det problemstillingen spør om. Kvalitativ forskningsmetode er en metode som karakteriseres av at den har noe med *kvalitet* å gjøre. Det er en *fortolkende* og *utforskende* metode som fokuserer på *mening* og *betydning* (Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2010). Metoden brukes gjerne for å undersøke sosiale og menneskelige fenomen eller prosesser med en fortolkende tilnærming til datamaterialet. Dataene uttrykkes som oftest i form av tekst ved hjelp av ulike forskningsstrategier som for eksempel intervju, observasjon eller tekstanalyse (Johannessen et al., 2010).

Den kvalitative forskningsstrategien jeg har valgt å bruke i denne oppgaven er *tekstanalyse*. Tekstanalyse er en metode for å analysere tekst gjennom å *studere tekster systematisk for å trekke slutninger om enten omkringliggende forhold eller forfatterens ideer og intensjoner* (Bratberg, 2017). Denne strategien søker å avdekke ideer, intensjoner og forståelser (Bratberg, 2017). Det finnes ulike teknikker for tekstanalyse, som blant annet *diskursanalyse, kvantitativ innholdsanalyse og idéanalyse*. De kan brukes i ulike situasjoner i forskningsarbeid der tekst er det vesentlige datamaterialet (Bratberg, 2017).

Grunnen til at jeg har valgt å benytte meg av tekstanalyse som forskningsstrategi i denne oppgaven, er at det er en strategi som søker å avdekke ideer, intensjoner og forståelser. Dette er veldig passende i og med at jeg kommer til å ta for meg tekstlig materiale i form av en læreplan og at jeg ønsker å avdekke ideene og intensjonene som ligger bak læreplanen. Dette gjør jeg for å danne meg en forståelse for ulike legitimeringsgrunner for musikkfaget tolket ut ifra formuleringene i datamaterialet. Å bruke tekstanalyse er dermed det mest hensiktsmessige verktøyet for å komme frem til svaret på det problemstillingen ønsker å undersøke.

3.2 Idéanalyse

I denne oppgaven har jeg valgt å benytte meg av den tekstanalytiske teknikken *idéanalyse* for utforskning av problemstillingen.

Idéanalyse er en tekstanalytisk teknikk som handler om *kvalitativ analyse av ideers tilstedeværelse i tekst, der fortolkning er en vesentlig side ved analysen* (Bratberg, 2017).

Ideer i denne sammenhengen kan forstås som en *tankekonstruksjon som til forskjell fra inntrykk og holdninger utmerkes av en viss kontinuitet* (Bratberg, 2017). Ideer kan enten være individuelle eller kollektive, og kan i tillegg deles inn i ytterlige to kategorier; *deskriptive* og *normative* ideer (Bratberg, 2017).

Deskriptiv og normativ benyttes gjerne som betegnelser for hvordan ting henholdsvis *er og bør være* (Stoltenberg, 2018). *Deskriptive ideer* uttrykker en antagelse om hvordan verden ser ut og ting henger sammen. Noen ganger kan disse ideene understøttes eller tilbakevises av empiri. Andre ganger er ikke antagelsene like klare og operasjonaliserbare (Bratberg, 2017). *Normative ideer* er ideer som bærer en verdivurdering. De oppsummerer gjerne hva ideens opphavsperson-, organisasjon eller tilsvarende tror på i livet og kan være vanskelig å tilbakevise med argumentasjon. Politiske ideer er gjerne av normativ art (Bratberg, 2017).

Ulike idéanalyser kan ha ulike mål. Ofte deles det her inn i to kategorier; *kartlegging* og *forklaring* (Bratberg, 2017). *Kartlegging* går ut på å kartlegge hvilke ideer som er fremtredende i ulike tekster, samt fange opp og filtrere ideer fra en sammenhengende tekst. Dette er en analytisk øvelse, og forutsetter solid metodisk refleksjon (Bratberg, 2017). *Forklaring* handler om å forklare beslutninger eller atferd, basert på et premiss om at ideer driver handling. For eksempel hvis ideer er hva som driver politisk handling, vil ideer som årsak være det analysen søker å avdekke (Bratberg, 2017).

Grunnen til at jeg har valgt idéanalyse som det tekstanalytiske verktøyet i denne oppgaven, er at det er en metode for å søke å avdekke ideers tilstedeværelse i tekst. Dette er hensiktsmessig i min oppgave fordi læreplanens formuleringer kan sees på som ideer, som jeg videre kan analysere for å finne legitimeringsgrunner for musikkfaget. Idéanalyse er også et verktøy for å kontekstualisere teksten for å se etter ideenes «tid og rom» (Bratberg, 2017). Dette er også passende for min oppgave, da læreplanens innhold som oftest er et produkt av både hvilken tid og hvilket rom den befinner seg i. Dette i den forstand at formuleringene er påvirket av hva som skjer i skolen, utdanningspolitikken og samfunnet ellers i den tiden den blir utarbeidet. I tillegg preger erfaringer fra tidligere læreplaner arbeidet med kommende læreplaner – alltid med påvirkninger fra hva som også skjer i samfunnet ellers.

Jeg har i min oppgave valgt å ha fokuset på skillet mellom normative og deskriptive, samt individuelle og kollektive ideer i søken etter legitimeringsgrunner for musikkfaget. I min

analyse vil jeg konsentrere meg om å kartlegge, fange opp og filtrere ideer fra teksten fremfor å forsøke å forklare beslutninger eller atferd, og videre drøfte dette.

3.3 Datainnsamling og avgrensning

Datamaterialet i denne oppgaven er Kunnskapsløftet (LK06), som finnes i sin helhet på Utdanningsdirektoratets nettsider (<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/generell-del-av-lareplanen/>). Informasjon spesifikt om læreplanen i musikkfaget finnes også på disse nettsidene (<https://www.udir.no/k106/MUS1-01>).

Analysen og drøftingen har jeg avgrenset til å omhandle delen *formål* i læreplanen for musikk. Denne delen synes å være mest aktuell for analysering av legitimeringsgrunner for musikkfaget da den inneholder flere avsnitt om formål og grunner til at musikkfaget eksisterer i skolen. Delen *formål* er den innledende delen i læreplanen for musikkfaget og finnes på Utdanningsdirektoratets nettsider (<https://www.udir.no/k106/MUS1-01/Hele/Formaal>).

4. Analyse og drøfting

Som nevnt i gjennomgangen av læreplanen i musikk for LK06 tidligere i denne oppgaven, vil det være et godt utgangspunkt å se på den innledende delen *formål* for å begynne å undersøke hvordan musikkfaget legitimeres gjennom LK06. Et utvalgt avsnitt som er aktuelt for analysering og drøfting er følgende:

Det er derfor en forutsetning for å oppfylle formålet med faget at man innenfor alle hovedområdene på alle trinn arbeider med sjangerbredde og musikalsk mangfold. Slik kan holdninger til å møte ulike musikalske uttrykk med åpenhet og nysgjerrighet utvikles. I et flerkulturelt samfunn kan faget medvirke til positiv identitetsdanning gjennom å fremme tilhørighet til ens egen kultur og kulturarv, toleranse og respekt for andres kultur og forståelse for musikkens betydning som kulturbærer og verdiskaper lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Musikk knytter estetikk og teknologi sammen og vil naturlig kunne inngå i andre fags arbeid med teknologi og design.
(Utdanningsdirektoratet, 2019)

Dette er et avsnitt som lister opp mange forskjellige grunner knyttet til fagets plass i skolen. To synspunkter jeg har valgt å analysere og drøfte dette avsnittet ut fra, er følgende to legitimeringsgrunner:

- 1) Legitimeringsgrunner der faget blir legitimert for fagets egen del
- 2) Legitimeringsgrunner der faget blir legitimert på bakgrunn av noe utenfor faget selv

Varkøy (1997) trekker i sin liste over ulike legitimeringssynspunkter, som har vært tilstede i ulike læreplaner gjennom tidene, frem blant annet dette: «Musikkens potensielle nytte for andre fag». Dette er et tema som har blitt diskutert og debattert mye opp gjennom tidene, om musikkfaget eksisterer for fagets egen del eller om det heller har til hensikt å tjene andre fag eller utvikling av andre ferdigheter (Breivik, 2012).

Ved en gjennomlesing av dette utvalgte avsnittet fra læreplanen, kommer det tydelig frem at det her finnes formuleringer som både trekker i retning av legitimering av faget for fagets egen del og legitimering for ytre grunner. Formuleringer som «...I et flerkulturelt samfunn kan faget medvirke til positiv identitetsdanning gjennom å fremme tilhørighet til ens egen kultur og kulturarv, toleranse og respekt for andres kultur...» (Utdanningsdirektoratet, 2019) og «Musikk knytter estetikk og teknologi sammen og vil naturlig kunne inngå i andre fags arbeid med teknologi og design.» (Utdanningsdirektoratet, 2019) tyder på at tankegangen om at ferdigheter i musikkfaget er et middel for å oppnå noe utenfor faget selv, står sterkt i fagets formål i LK06. Slike ideer om musikkfaget har eksistert i flere læreplaner opp gjennom tidene (Varkøy, 1997). Det eksisterer også ideer om at man blir flinkere på skolen av å spille musikk. Slike påstander har man riktig nok ikke klart å finne tilstrekkelig vitenskapelig belegg for foreløpig mener Nielsen (2004) referert i Petersen (2013). I artikkelen *Mute Those Claims: No Evidence (Yet) for a Causal Link between Arts Study and Academic Achievement* skriver Ellen Winner og Monica Cooper (2000) om nettopp dette og kommer i sin artikkel frem til at det foreløpig ikke kan bevises noen sammenheng mellom å gjennomføre eller å gjøre det bra i kunstfagene og som en følge oppnå bedre akademisk styrke i andre fag (Winner & Cooper, 2000).

Kunnskapsløftets formuleringer knyttet til legitimering på bakgrunn av noe utenfor faget, kan kanskje heller tolkes i en retning av at fagets positive ringvirkninger ligger utenfor skolens rammer:

I et flerkulturelt samfunn kan faget medvirke til positiv identitetsdanning gjennom å fremme tilhørighet til ens egen kultur og kulturarv, toleranse og respekt for andres kultur og forståelse for musikkens betydning som kulturbærer og verdiskaper lokalt, nasjonalt og internasjonalt. (Utdanningsdirektoratet, 2019)

Her legges det vekt på at musikken har positive følger som strekker seg langt utenfor skolens fire vegger. Her tillegges faget egenskaper som å *medvirke til positiv identitetsdanning, toleranse og respekt*. Disse ideene om musikkfagets egenskaper kan tolkes som at disse ideene er av *deskriptiv* karakter, da de uttrykker en antagelse av hvordan verden ser ut (Bratberg, 2017), selv om det ikke kan være like lett å tilbakevise eller understøtte de empirisk (Bratberg, 2017).

Legitimeringsgrunner der faget blir legitimert for fagets egen del kan man også finne i det utvalgte avsnittet. Blant annet i delen der det er beskrevet at faget kan *medvirke til forståelse for musikkens betydning som kulturbærer og verdiskaper lokalt, nasjonalt og internasjonalt*. Her tillegges musikkfaget viktighet i at elevene kan få en økt forståelse for *musikkens betydning*. Likevel kan det argumenteres for at det her også er snakk om legitimeringsgrunner der faget blir legitimert på bakgrunn av noe utenfor faget selv, ettersom det videre nevnes «...som kulturbærer og verdiskaper lokalt, nasjonalt og internasjonalt.» (Utdanningsdirektoratet, 2019). Det er altså ikke nødvendigvis kun musikken i seg selv som er legitimeringsgrunnen her, men også forståelsen for hva musikkens betydning kan føre til som *kulturbærer og verdiskaper*.

Et annet avsnitt jeg har valgt å ta tak i for å undersøke legitimeringsgrunner for faget, er det aller første avsnittet i formålsdelen. Den delen er formulert slik:

Alle barn, unge og voksne i vårt samfunn har et forhold til musikk. Musikk brukes i mange forskjellige sammenhenger og har dermed ulike funksjoner og også ulik betydning for hver enkelt av oss. Musikk tar opp i seg, uttrykker og formidler stemninger, tanker og følelser ved alle sider av det å være menneske. Musikk er derfor en kilde både til selverkjennelse og mellommenneskelig forståelse på tvers av tid, sted og kultur. (Utdanningsdirektoratet, 2019)

Her begynner læreplanens forfattere med en antagelse om at *alle* i vårt samfunn har et forhold til musikk. Denne antagelsen kan sees på som en idé av *deskriptiv* karakter, da det er en

antagelse om at det er slik virkeligheten ser ut, selv om dette kan være vanskelig, om ikke umulig, å bevise eller motbevise i dette tilfellet. Denne påstanden favner veldig bredt og er derfor en generell antagelse heller enn et vitenskapelig bevist faktum. Legitimeringsgrunnen for faget kan i denne første setningen sees på som at faget er en del av noe større, noe som angår *alle*, og derfor er viktig å ha som et fag i den offentlige skolen fordi der finner man *alle*.

Noe som viser til ideer av *normativ* karakter, er noen av formuleringene som finnes i avsnitt tre av formålsdelen. I dette avsnittet finnes følgende formulering: «I arbeid med musikk står den musikalske og menneskelige samhandlingen sentralt...» (Utdanningsdirektoratet, 2019).

Dette utsagnet bærer preg av å vise til en idé av *normativ* karakter da den har en form for *verdivurdering*. Denne verdivurderingen ligger i at forfatteren eller forfatterne av denne formuleringen *mener* at disse faktorene står sentralt i arbeid med musikk, uten at dette nødvendigvis er noe som kan motbevises. Det bærer preg av at dette er noe menneskene bak teksten har som en *verdi* knyttet til arbeid med musikk, og at de lar det prege denne delen av teksten. Dette kan da sees på som en idé som ligger til grunn for denne formuleringen. Ideen virker også å være av *individuell* karakter, da den sannsynligvis er et resultat av forfatternes egne meninger og verdier. Legitimeringsgrunnen i denne setningen virker å være at musikken er viktig i den menneskelige samhandlingen. Dette kan sees i lys av Varkøy (1997) sitt legitimeringssynspunkt om at musikken har muligheter med hensyn til den sosiale utviklingen (Varkøy, 1997).

Ved å lese gjennom hele formålsdelen, kan man finne setninger som peker mot flere av Varkøy (1997) sine legitimeringssynspunkter. For eksempel finnes det utsagn som peker mot flere grunner i dette avsluttende avsnittet: «Den samlede kompetansen i musikk og dans bidrar til å oppfylle skolens mål om å utvikle skapende, samhandlende og integrerte mennesker som er i stand til å realisere seg selv på måter som kommer individ og samfunn til gode.» (Utdanningsdirektoratet, 2019).

Her finnes det ideer som legitimerer faget på grunn av *musikkens mulighet i personlighetsdanningen, den sosiale utviklingen* samt *synet på musikk som en menneskelig uttrykksform* (Varkøy, 1997). Disse ideene bærer også preg av å være normative, da de uttrykker en mening om at faget *bidrar* til alt dette, ikke at det *kan bidra* eller lignende formuleringer som søker å ta forbehold om at det ikke nødvendigvis stemmer.

Angelo (2017) sitt skille mellom å se på musikk som en del av skolens allmenndannende mandat og det å se det som et spesialfag, kan også trekkes inn her. I denne delen, samt det meste av formålsdelen ellers, virker å være grunnlagt i at musikkfaget er en del av noe allmenndannende, og at tilegning av ferdigheter og faglig konkurransedyktighet er underordnet (Angelo & Sæther, 2017). Det finnes riktig nok formuleringer som bærer et tydeligere preg av å være grunnlagt i tankegangen om at det er et spesialfag. Eksempelvis: «Som et skapende fag skal musikkfaget gi grunnlag for utvikling av kreativitet og skapende evner slik at elevene blir i stand til å skape musikalske uttrykk ut fra egne forutsetninger.» (Utdanningsdirektoratet, 2019).

Her er søkelyset på at elevene skal tilegne seg ferdigheter og utvikle evner. I lys av de to hovedretningene instrumentell verdi og egenverdi, kan man her si at egenverdien står sterkt. Dette fordi de evnene og ferdighetene man utvikler i faget grunnlegges ut fra at man skal bli i stand til å skape *musikalske* uttrykk. Altså er formålet med musikken i denne delen at man skal kunne skape noe musikalsk.

Det finnes også formuleringer som peker mot at de to retningene skal kunne forenes: «...i musikkfaget skal samvær og samhandling balanseres mot mestring på en slik måte at elevene på alle årstrinn oppnår kvalitet i musikkutøvelsen på det nivået de befinner seg.» (Utdanningsdirektoratet, 2019).

I denne setningen understrekes det at det sosiale som samvær og samhandling skal kunne gå overens med mestring i fagets ferdigheter. Dette peker igjen mot forståelsen av musikken som noe med egenverdi. Her er målet ved opplæringen å oppnå *kvalitet i musikkutøvelsen*. Altså er selve målet med opplæringen musikken i seg selv.

5. Avslutning/konklusjon

I denne oppgaven har jeg tatt for meg temaet *utdanningshistorie og utdanningspolitikk*, med fokus på Kunnskapsløftet og musikkfaget. Jeg har undersøkt følgende problemstilling:

«Hvordan legitimeres musikkfaget gjennom LK06?»

Jeg har gjennomgått konseptet læreplan generelt og har forklart nærmere hva som inngår i en læreplan. Videre har teksten gått spesifikt inn på læreplanen for Kunnskapsløftet og utdypet mer hva denne planen inneholder.

Etter dette har jeg i oppgaven gått gjennom det teoretiske utgangspunktet for problemstillingen, i form av en gjennomgang av perspektiver på musikkfaget og ulike utfordringer knyttet til legitimering av musikkfaget. Deretter har jeg analysert og drøftet læreplanen for Kunnskapsløftet, med fokus på legitimeringsgrunner for musikk som fag i skolen ut fra problemstillingen.

Legitimering av musikkfaget er et tema som flere ganger har blitt diskutert. Det har vært vanskelig å finne gode, forskningsbaserte bevis for musikkens betydning på ulike måter, da det er et tema som i mange tilfeller er abstrakt og vanskelig å behandle på en objektiv måte. Noen motbevis mot påstander om for eksempel at musikkfaget kan gi bedre resultater eller utførelse i andre fag eller ferdigheter har jeg funnet. I tillegg har jeg undersøkt tankegangen om at musikk eksisterer som fag for musikkens egen del. Uansett mengden forskningsbaserte belegg eller ikke, har musikkfaget vært tilstede i norsk skole helt siden starten av den etablerte skoleordningen og frem til i dag.

Problemstillingen min har jeg forsøkt å finne svar på gjennom analyse og drøfting av delen *formål* i læreplanen for musikk. Gjennom å studere denne delen ved hjelp av idéanalyse og drøfting har jeg blant annet funnet ut at det finnes ulike typer legitimeringsgrunner i LK06. Blant annet kan man trekke et skille mellom legitimeringsgrunner der faget blir legitimert for fagets egen del og legitimeringsgrunner der faget blir legitimert på bakgrunn av noe utenfor faget selv. I Kunnskapsløftet finner vi formuleringer som peker mot begge disse to typene legitimeringsgrunner.

I tillegg har jeg trukket et skille mellom normative og deskriptive ideer som ligger til grunn for disse legitimeringsgrunnene. Formålsdelen bærer preg av å være forsøkt formulert på en nøytral måte, med en hovedvekt av formuleringer som viser til deskriptive ideer. Disse ideene viser til antagelser om hvordan ting er. De deskriptive ideene kommer til syne i formålsdelen gjennom brede, generelle antagelser om musikkens rolle i skolen og samfunnet. Legitimeringsgrunner med basis i deskriptive ideer er eksempelvis at musikken er noe som favner alle, og derfor er noe som det er viktig å undervise i i den offentlige skolen (som jo favner «alle»).

Legitimeringsgrunner med basis i normative ideer finnes også. Disse grunnene har grunnlag i meninger eller verdier som eksempelvis at kompetanse i musikk bidrar til å oppfylle skolens mål om å utvikle skapende, samhandlende og integrerte mennesker.

Ulike legitimeringsgrunner i Kunnskapsløftet kan også sees i lys av flere av Varkøy (1997) sine legitimeringssynspunkter, som han mener har vært til stede i ulike læreplaner i norsk historie over lang tid. Selv om disse synspunktene originalt ble sammenfattet i forbindelse med å se på perioden fra og med Normalplanen av 1939 til og med Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen 1997 (L97), ser vi tydelig at flere av disse synspunktene også kommer frem i Kunnskapsløftet (LK06).

Det finnes ikke én bestemt måte musikkfaget legitimeres på gjennom LK06. Formålsdelen er en del som trekker frem mange ulike perspektiver på hvorfor man har musikkfaget i skolen, uten at det nødvendigvis er én spesifikk grunn som er definerende for teksten. Det virker å være en stor andel formuleringer som viser til deskriptive ideer, men også en del som viser til normative ideer, noe som kan tyde på at det er vanskelig å alltid være helt objektiv i utformingen av retningslinjer for musikk.

Som nevnt er Kunnskapsløftet dagens aktuelle læreplanverk i grunnskolen, men fra 2020 blir Fagfornyelsen begynt tatt i bruk. Utdanningsdirektoratet begrunner fornyelsen med at alle læreplanene i skolen skal bli mer relevante for framtiden. Det vil i denne sammenhengen være viktig å se tilbake på Kunnskapsløftet og tidligere læreplaner for å finne ut hva som har fungert godt og mindre godt. Denne kunnskapen kan så brukes i arbeidet med den nye læreplanen, for eksempel gjennom å komme med innspill i offentlige høringer om innholdet i planen.

6. Referanser

Angelo, E. & Sæther, M. (2017). *Eleven og musikken*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bergroth-Plur, U. (2013, 16. mai). En skjult gavepakke?. *Morgenbladet*. Hentet 9. mai fra <https://morgenbladet.no/debatt/2013/05/en-skjult-gavepakke>

Bratberg, Ø. (2017). *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2. utg). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Breivik, T. M. L. (2012). En komparativ studie av musikkfagets plass i L97, K06 og Læreplan for montessoriskolen, med hovedfokus på musikkfaget i montessoriskolen (Masteroppgave, Institutt for musikkvitenskap/Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo). Hentet fra <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/34608/BreivikxTMLxMasteroppgavexEnxEnxkomparativxstudiexavxmusikkfagetsxplassixL97xxK06xogxLpMxmedxhovedfokuspxxm usikkfagetxixmontessoriskolen.pdf?sequence=1>

Brisis, K. I. de. (2012). Til musikken. *Musikkpedagogen*, 1(4), 15-16.

Dobrowen, L. (2017, 11. oktober). Sang i skolen: Kunnskapsministeren blander kortene. Hentet 13. april 2019 fra <http://www.ballade.no/sak/sang-i-skolen-kunnskapsministeren-blander-kortene/>

Imsen, G. (2017). *Lærerens verden* (5. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

Jakobsen, S. E. (2018, 20. desember). Ny læreplan: – Vi vil ha en tydelig retning på det vi skal gjøre i klasserommet. Hentet 9. mai 2019 fra <https://forskning.no/skole-og-utdanning/ny-laereplan--vi-vil-ha-en-tydelig-retning-pa-det-vi-skal-gjore-i-klasserommet/1272176>

Johannessen, A., Tufte, P.A. & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg.). Oslo: Abstrakt forlag AS.

Kallevik, A. (2008). Fra L97 til K06 – Hvordan den nye læreplanen har påvirket musikkfaget (Masteroppgave, Universitetet i Bergen). Hentet fra <http://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/7144/45426688.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kunnskapsdepartementet. (2015). *Generell del av læreplanen*. Hentet 28. april 2019 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/generell-del-av-lareplanen/>

Kunnskapsdepartementet. (2019). *Kunnskapsloftet*. Hentet 28. april 2019 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/utdanning/grunnopplaring/kunnskapsloftet/id534689/>

Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplanverket*. Hentet 29. april 2019 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/>

Lysvold, S. S. (2010, 8. april). Læreplanene i skolen for vage. Hentet 9. mai 2019 fra <https://www.nrk.no/nordland/laereplanene-i-skolen-for-vage-1.7070670>

Nielsen, F. V. (2004). Musik og transfer: Hvad siger forskningen? *For skolen og for livet. Om korsang, dannelse og læreprocesser. Festskrift 75. år*, 61-81. København: Danmarks Pædagogiske Universitet

Petersen, I. B. (2013, 24. februar). Spør en forsker: Blir man flinkere på skolen av å spille musikk?. Hentet 14. mai 2019 fra <https://forskning.no/musikk-spor-en-forsker-skole-og-utdanning/spor-en-forsker-blir-man-flinkere-pa-skolen-av-a-spille-musikk/650527>

Stoltenberg, C. (2018, 18. oktober). Deskriptiv. Hentet 1. mai 2019 fra <https://snl.no/deskriptiv>

Utdanningsdirektoratet. (2019). Fagfornyelsen. Hentet 25. februar 2019 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/>

Utdanningsdirektoratet. (2019). *Læreplan i musikk (MUS1-01): Formål*. Hentet 25. februar 2019 fra <https://www.udir.no/kl06/MUS1-01/Hele/Formaal>

Utdanningsdirektoratet. (2019). *Læreplan i musikk (MUS1-01): Hovedområder*. Hentet 25. februar 2019 fra <https://www.udir.no/kl06/MUS1-01/Hele/Hovedomraader>

Utdanningsdirektoratet. (2019). *Læreplan i musikk (MUS1-01): Timetall*. Hentet 25. februar 2019 fra <https://www.udir.no/kl06/MUS1-01/Hele/Timetall>

Varkøy, Ø. (1997). *Hvorfor musikk? – en musikkpedagogisk idéhistorie* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Volckmar, N. (Red.). (2016). *Utdanningshistorie. Grunnskolen som samfunnsintegrerende institusjon*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Winner, E. & Cooper, M. (2000). Mute Those Claims: No Evidence (Yet) for a Causal Link between Arts Study and Academic Achievement. *The Journal of Aesthetic Education*, 34(3), 11-75. <https://doi.org/10.2307/3333637>

Winner, E., Goldstein, T. R. & Vincent-Lancrin, S. (2013). *Art for Art's Sake? The Impact of Arts Education*. Hentet 13. april 2019 fra https://read.oecd-ilibrary.org/education/art-for-art-sake_9789264180789-en#page1

7. Vedlegg

7.1 Refleksjonsnotat

Arbeidet med denne oppgaven har vært spennende, men samtidig krevende. I løpet av arbeidet har jeg forandret problemstillingen flere ganger før jeg kom frem til det endelige temaet slik det ble til slutt.

Jeg har også opplevd å ha måttet begrense meg flere ganger i løpet av arbeidet med denne oppgaven. Problemstillingsformuleringen har flere ganger blitt innskrenket på flere punkter når jeg har funnet ut at den har vært for bred. Jeg har også opplevd å ha måttet begrense meg underveis i oppgaveskrivingen med henhold til hvor mye informasjon jeg har ønsket å tatt med under hvert punkt.

Arbeidet med oppgaven har vært en utfordrende blanding av å være en ensom prosess samtidig som det har vært en sosial prosess. En sosial prosess i den forstand at jeg har brukt tekstmateriale og tidligere forskning skrevet og utført av andre mennesker som datamateriale. Dette har gitt følelsen av å jobbe i et slags samarbeid med andre mennesker, og med en visshet om at min oppgave er en del av et større forskningsfellesskap. I tillegg har det vært en ensom prosess i den forstand at det til syvende og sist har vært meg selv som måtte ha avgrenset hva det er jeg vil ta med i oppgaven, det er jeg selv som måtte ha formulert mine funn og presentert disse på en måte som jeg har selv måtte ha valgt og utført. Det har vært en utfordring å ikke ha hatt noen å støtte seg på på den måten, og på mange måter ha vært overlatt til seg selv når det kommer til den praktiske utførelsen av oppgaven.

Riktignok har det ikke kun vært en ensom prosess. Jeg vil gjerne takke veilederen min for god hjelp underveis med avgrensing, strukturering og inspirasjon i arbeidet. I tillegg har jeg fått en god start på hele prosessen ved hjelp av undervisningen i bachelorfaget på starten av semesteret.

Denne prosessen har ført til et konkret resultat, som er oppgaven jeg nå har produsert, i tillegg til en veldig verdifull prosess underveis som har ført til god erfaring i oppgaveskriving, planlegging og utvelgelse av relevant stoff. Attpåtil har jeg lært mye om det jeg har skrevet om, samtidig som jeg har åpnet flere dører for hva jeg kan lære mer om.